

Danijela Križanec-Beganović. Perje, jabuke i zrno soli – božićni nakit iz fundusa zagrebačkog Etnografskog muzeja. Zagreb, Etnografski muzej, 28. studenoga 2017. – 28. siječnja 2018.

Prikaz izložbe

Božićna izložba zanimljiva naslova "Perje, jabuke i zrno soli – božićni nakit iz fundusa zagrebačkog Etnografskog muzeja" otvorena krajem 2017. godine već samim nazivom pobudila je znatiželju i interes publike jer sol i perje, pa k tomu i ružičasto koje je na plakatu pozivalo na posjet izložbi, zaista nisu prva asocijacija na božićne blagdane. Međutim, i perje i sol su materijali od kojih su izrađivani božićni ukrasi i koje je, kao kuriozitate među drugima, većinom poznatim materijalima za božićne ukrase, željela istaći autorica izložbe Danijela Križanec-Beganović.

No izložbom je, uz spomenute specifičnosti, obuhvaćen velik i reprezentativan izbor božićnoga nakita iz Zbirke predmeta vezanih uz običaje i vjerovanja Etnografskoga muzeja u Zagrebu; njome je donesen opsežan presjek svih vidova ukrašavanja božićnoga drvca i zelenila u kući te ukrašavanja doma za vrijeme božićnih blagdana, kako tradicijskoga karaktera tako i građanske, urbane tipologije sačuvane u primjerima iz fundusa Etnografskoga muzeja. Ovom prilikom ukrašavanje je prikazano sveobuhvatnim pregledom raznovrsnih materijala i tipologije oblikovanja, ukrašavanje je sagledano kao samostalna tema povezana sa zelenilom u kući, božićnom granom i kinčem te božićnim drvцем dok je tijekom blagdanskoga ozračja adventskoga i postadventskoga razdoblja kojemu je kićenje svojstveno, tek naznačen. Izabranim eksponatima ilustrirani su blagdani i blagdanska događanja; blagdan sv. Lucije obilježen je tikvom, sv. Nikole kapom u obliku mitre, potom tu su božićno žito, badnjačka svijeća, panj badnjak i jaslice te "zvijezda za zvjezdare" kao rekvizit obilježavanja Sveta Tri Kralja kao zaključnoga blagdana božićnoga svetkovanja.

Izloženo je oko 500 pojedinačnih eksponata većinom nabavljenih i prikupljenih na području kontinentalne Hrvatske, podijeljenih u niz manjih cjelina obuhvaćenih dvjema velikim dionicama. Prvu, prostorno dominantniju, uvodnu dionicu izložbe čine naglasci na materijale i tipologiju ukrašavanja poput determinacije osnovnih vrsta materijala; primjerice ukrašavanja jestivim materijalima – voćem i ukrasima od tijesta; potom ukrašavanje slamom, voskom, papirom i staklom kao najraširenijim materijalima za izradu božićnoga nakita. Donesena je i tipologija ukrasa presjekom raznolikosti oblika počevši s temeljnim ukrasima od oraha, jabuka i voća te u obliku oraha i voća, potom jabuka "božićnica" i sličnih ukrasa izvedenih poput kugle od nabodjenih orašastih plodova. Slijede jestivi ukrasi od tijesta poput licitara, čokoladnih slatkiša i svilenih bombona, potom papirnati ukrasi u obliku cvjetova – roža, lanaca, zvijezda, zatim ukrasi od tekstila i vate te kuglice od puhanoga stakla, pri čemu je za ovu priliku istražena tema gornjostenjevečkih izrađivača božićnoga nakita. Naposljetku predstavljeni su ukrasi od žice prevučene kristaliziranom soli kojima se daleke analogije susreću u njemačkoj tradiciji u gradu Halleu uz koji je od srednjega vijeka djelovao rudnik soli.

Vizualno najdojmljiviji elementi ovoga dijela izložbe su dva velika reprezentativno ukrašena kinča popraćena izuzetnom fotodokumentacijom Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu i okićena drvca. Posebno se ističe drvce okićeno papirnatim *ročama*, zvjezdicama, jabukama i suhim voćem te veći broj visećih ukrasa oblikovanih od slame, komušine, papirnatih elemenata te bijeloga i obojenoga perja najčešće nazvanih božićnim lusterima, karakterističnih za središnju Hrvatsku i Hrvatsko zagorje te Sloveniju; tradicija koja živi i danas. Ne treba isticati da je većina spomenutih ukrasa ujedno većinom kućne izrade premda su manjim brojem i kupovni. Ovdje su također i dva vrlo zanimljiva primjerka malih umjetnih božićnih drvaca njemačke provenijencije, napravljena od obojenoga perja kojima je naznačena tema i problematika ekološkoga pristupa božićnom kićenju zelenilom, koja se u njemačkim zemljama nameće već odavno, no produkcija takvih drvaca postoji od sredine 19. stoljeća.

Drugu veliku izložbenu cjelinu čini izbor božićnoga nakita za božićno drvce i njegova raznovrsnost u kontekstu tradicije hrvatskoga prostora prikazan primjerima iz bogatoga fundusa Etnografskoga muzeja. Tradicija kićenja božićnoga drvca, kao protestantska njemačka aristokratska tradicija, postupno ulazi u europske katoličke dvorske krugove, a na bečki dvor tek početkom 19. stoljeća; potom se postupno širi Monarhijom. Dosad nije bilo poznato da najraniji zabilježen podatak o kićenju drvca u Zagrebu potječe iz 1856. godine kad su članice "Gospojinskog društva" organizirale kićenje dvaju božićnih drvaca u crkvi Sestara milosrdnica i dobrotvorno darivanje siromašne djece. No običaj je u ovom dijelu kontinentalne Hrvatske sigurno raniji, odlika je bidermajerskoga doba.

Ovaj dio izložbe obuhvaća kronološki pregled razvoja i pojave raznovrsnih ukrasa počevši s jestivim ukrasima i svjećicama ilustriranim grafičkim prikazima njemačke provenijencije jer domaći iz tog doba zasad nisu nađeni, te podacima o zagrebačkim slastičarima i medičarima koji su izrađivali i božićni nakit. Tek podacima i opisima o ukrasima i kićenju tiskanim na panoima koji su sastavni i neophodan dio postava jer sami eksponati iz ovog razdoblja nisu sačuvani, donesena je rana povijest kićenja drvca u kontinentalnoj Hrvatskoj od sredine 19. stoljeća, pretežno ukrasima kućne izrade jer kupovni počinju prevladavati od 1880-ih nadalje. Brojnim eksponatima ilustriraju se rani primjeri kupovnih, uvoznih božićnih ukrasa; izbor ukrasa od vate, voska i metalnih niti svojstveni su produkciji njemačkoga grada Sebnitza s kraja 19. stoljeća; njemačke ili austrijske provenijencije su i brojni držači za svjećice kao i većina ukrasa prodavanih u knjižarama i drugim trgovinama. Prevladavajući dio kupovnoga nakita, pa tako i ove dionice, čini izbor tipološki raznovrsnih ukrasa od puhanoga stakla izloženih kronološki, koji su i nadalje većinom njemačke, ali i češke produkcije, a koja je hrvatskim prostorom dominirala i tijekom razdoblja između dva svjetska rata. Postavom ove dionice dominiralo je veliko božićno drvce ukrašeno bijelim ukrasima – staklenim kuglicama, bombonima, vatom i lametama kojima se željelo rekonstruirati "bijelo božićno drvce" inspirirano modom s početka 20. stoljeća koja je trajala i niz desetljeća kasnije.

Tijekom međuratnoga razdoblja pojavljuje se hrvatska produkcija nakita kućne izrade koja u jeku luksuznoga stila Art décoa oživljava afinitet prema narodnoj tradiciji stvaranjem nakita inspiriranoga narodnim nošnjama. Riječ je o autorskom nakitu Zdenke Sertić te školskim radovima njenih učenica te dosad posve nepoznatoj dionici

božićnoga nakita nastaloga 1944. godine, od kojega se velik broj primjeraka čuva u fundusu Etnografskoga muzeja. Keramičarka Ljerka Jovan Šarić tijekom ratnih godina propagirala je ideju o ukrašavanju božićnoga drvca ukrasima od drva inspiriranim licitarskim ukrasima i građom iz fundusa Etnografskog muzeja u Zagrebu, oblikovanim poput licitara u obliku konjića, čizmica, kolijevki, satova i sličnoga te oslikanim na isti način, nazvavši ih "licitarsko božićnje drvece".

Temeljem kronologije prikazane eksponatima i mijenjanjem mode ukrašavanja božićnoga drvca, izložba upućuje i na kulturološko sagledavanje ovoga importiranog običaja koji je postao dio hrvatske tradicije. Stoga i likovno rješenje postava izložbe donosi prikaz promjena mode i stila kićenja božićnoga drvca ustanovljenu istraživanjem podataka te građom prikupljenom u fundusu Etnografskoga muzeja. Izložbenim dvoranama dominirala je prigušena no koloritom ipak intenzivna plava boja, dobro usklađena sa suzdržanim diskretnim elementima od prirodnoga svijetlog drva te osvijetljenim vitrinama koje podjelom u odjeljke simuliraju karakteristične kutije s 12 odjeljaka za prodaju kuglica, poput onih u reklamnim katalozima na prijelazu stoljeća. Vizualni identitet izložbe i postava potpisala je dizajnerica Nikolina Jelavić-Mitrović uz koju oblikovanje kataloga većim dijelom potpisuje Viola Šebalj.

Izložbu prati dvojezičan hrvatsko-engleski katalog naslovljen podnaslovom izložbe: "Božićni nakit iz fundusa Etnografskog muzeja u Zagrebu" koji obuhvaća dva teksta: "Perje, jabuke i zrno soli – božićni nakit iz fundusa zagrebačkog Etnografskog muzeja" Danijele Križanec-Beganović i "Božićno drvece u kontekstu građanske kulture" autorice ovoga osvrta, Arijane Koprčine. Recenzentice kataloga su Aleksandra Muraj i Vanja Brdar Mustapić.

Božićna izložba "Perje, jabuke i zrno soli – božićni nakit iz fundusa zagrebačkog Etnografskog muzeja" autorice Danijele Križanec-Beganović postavljena u matičnom muzeju, na izvrstan i sveobuhvatan način donijela je uvid u temu božićnoga kićenja sagledanu izborom i interpretacijom eksponata iz velike i vrlo kvalitetne Zbirke predmeta vezanih uz običaje i vjerovanja. Izložbom je donesen pregled ove vrste etnografske građe, specifične, vrlo krhke i podložne propadanju no građe koja svojom interdisciplinarnošću otvara sjajne mogućnosti etnoloških, antropoloških, povijesnih, povijesnoumjetničkih i kulturoloških interpretacija.

Arijana Koprčina